

ELLENŐRI KORRUPCIÓ, 1998*

Igaza van Gombárnak (1998), amikor nem fogad el egyet sem a korrupció létező könyvtárnyi definíciójából, egyetértek vele abban, hogy gyanakszik a korrupció elterjedtségének létező mérési módszereivel kapcsolatban, szívéből szól, amikor leszólja a korrupció okait magyarázni törekvő leegyszerűsítő valláserkölcsi papolást, közgazdasági okoskodást és politológiai semmitmondást. A kérdés csak az, hogy akkor mit lehet tenni?

A fent jelzett három probléma (definíálhatatlanság, mérhetetlenség, semmitmondó elméletieskedés) közül az itt következő műhelymunka a középsővel foglalkozik.

A korrupció elterjedtségének mérésére alkalmazott eljárások el nem fogadása, de a korrupció méretével kapcsolatban valamilyen értelmes megállapítás szükségessége közötti feszültség levezetésére sokféle rossz megoldás közül választhat egy szerző (a lehetséges rossz megoldásokról lásd Sik 2000). Én azzal próbálkozom, hogy a korrupció által az átlagosnál erősebben érintett körben a korrupciós kísértés mértékét három közelítő változó együttes használatával vizsgáljam.

E megközelítés lényege, hogy nem teszek úgy, mintha magát a korrupciós események mennyiséget mérném, de nem is elégszem meg a korrupcióról alkotott vélekedések vizsgálatával. A kutatás célja a korrupciós eseményeket körülölelő események gyakoriságának megismerése. Ezekről nem tudom, hogy milyen arányban foglalnak magukban valóban bekövetkező korrupciós eseményeket, de azt feltételezem róluk, hogy ezen események és a korrupciós események bekövetkezésének esélye között szoros kapcsolat van. Ugyanakkor azt is feltételezem, hogy ezen eseményekre a kérdezettek mernek válaszolni, s noha nyilván ezen események egy részét is eltagadják a válaszadás során (tehát a mért korrupciós kísértés mértéke a valós korrupciós események számát alul becsli), de a korrupció és az ennek jelzésére alkalmazott közelítő jelenségek gyakorisága között szoros az összefüggés.

Az általam alkalmazott három közelítő változó a következő volt:

Egy hónap alatt kb. hányszor fordul elő, hogy

- meg akarják vesztegetni?
- meg akarják ajándékozni valamivel?
- megfenyegetik?

* A tanulmány alapjául szolgáló kutatást a TÁRKI végezte 1995, 1997 és 1998 tavaszán. A tanulmány a CEU–Princeton University Joint Project on Corruption számára készült munka (Sik 2000) előtanulmánya.

Az első esetben a korrupciós események gyakoriságát mérjük, de nem teszünk különbséget megvalósult és meg nem valósult esemény között, illetve a megkérdezett nem kell, hogy maga ellen valljon. A második esetben az ajándék fogalommal közelítjük a korrupciós eseményt. Ez az eufemizmus részben a nem pénzbeliségre, részben a kis értékre, részben a személyesség elemére helyezi a hangsúlyt, s így módon teszi megválaszolhatóvá a kérdést. A harmadik jelenség esetében azt feltételezzük, hogy a korrupció alternatívája a fenyegetés. Tehát ezen mutató is ott magas, ahol a korrupció elterjedt.

A kutatásról

A kutatást háromszor ismételt meg a Gazdaságvédelmi Koordinációs Bizottság felkérésére. Mivel azonban az 1995. és 1997. évi felvételeket nem lehet megbízhatóan összehasonlítani az 1998. évi adatokkal, mivel ebben a két évben kevesebb szervezet ellenőrei töltötték ki a kérdőíveket, ezért a műhelytanulmányban csak az 1998. évi adatokat elemzem¹.

1998-ban 1560 olyan ellenőr válaszolt önkéntes kérdőíveinkre, akik az informális gazdaság különböző folyamatait ellenőrizni hivatott kilenc legnagyobb szervezetben dolgoztak. E szervezetek és az ellenőrök főbb jellemzőit az 1. táblázat mutatja be.

1. táblázat

Az ellenőrző szervezetek és az ellenőrök alapadatai

	Kérdezettek száma	Ellenőrzési területeik	Budapesti ellenőrök aránya (%)	Felsőfokú végzettségű ellenőrök aránya (%)
Közterület Felügyelet	107	Utcai árusítás, parkolás, köztisztaság	90	5
CSAPI	25	Vásárcsarnokok, piacok rendje	92	50
Munkaügyi Felügyelet	102	Munkaügyi, biztonsági szabályok betartása	20	74
Fogyasztásvédelmi Felügyelőség	92	Forgalmazás szabályai, minőségellenőrzés	13	71
Nyugdíjpénztár	173	Nyugdíjak	6	15
Vám- és Pénzügyőrség	365	Vámügyek	17	17

¹ Minden erőfeszitésem ellenére egyik évben sem voltam képes súlyozással reprezentatívvá tenni az adatokat. Ez még 1998 esetében is igaz, ahol pedig a kitöltött kérdőívek száma igen magas volt. Ennek oka az volt, hogy az ellenőrző szervezetek nem tudták/akarták elárulni, hogy hány ellenőr dolgozik náluk. Következésképpen az eredmények alapján nem lehet a korrupció terjedelmét a mai magyar ellenőr társadalom esetében megbecsülni.

	Kérdezettek száma	Ellenőrzési területeik	Budapesti ellenőrök aránya (%)	Felsőfokú végzettségű ellenőrök aránya (%)
Rendőrség	187	Gazdasági bűnözés	11	85
APEH	257	Adóügyek	29	48
Egészségügyi Pénztár	252	Táppénzügyek	7	14
Összes ellenőr	1510		22	36

A kutatás tárgyául szolgáló szervezetek feladata engedélyek kiadása vagy megvonása, büntetések kiszabása, a gazdaság szereplőinek, illetve az állampolgárok jogszerű működésének ellenőrzése. Az is belátható, hogy e feladatokat részben a gazdaság egy olyan szeletében kell, hogy ellássák, amely egészében vagy egyes folyamatait illetően nem jogszerűen működik, részben egy olyan társadalomban, amelynek szereplői régóta szabályszegő magatartásra szocializálódtak.

Az ellenőrök feladata a leleplezés, ami önmagában is korrupciót indukál, hiszen az állampolgár, a vállalkozó korrupcióval növelheti jövedelmeit (minél kisebb legyen a vizsgálat miatt kieső jövedelem), és csökkentheti veszteségeit (minél kisebb legyen a büntetés). A fenti helyzet a korrupció tankönyvi alapelete tehát. Adva van egy állami pozíció, amelyeknek tulajdonosa olyan hatalommal rendelkezik, amellyel az informális gazdaság (vagy egy informalitásra hajló gazdaság) szereplőit ellenőrizheti, akiknek mindig lesz némi vaj a fejükön².

Az ellenőr hatalmát növeli, ha az állam kampányt folytat az informális gazdaság ellen, és csökkenti, ha az ellenőrző tevékenység társadalmi elfogadottsága alacsony. Az előbbi növeli az ellenőr mozgásterét, és csökkenti korrupció esetén a lebukás veszélyét, az utóbbi azáltal korlátozza mozgásterét, hogy munkáját nagyobb ellenállással szemben és megvető közegben kell végeznie.

A mai Magyarországon e két hatás egyszerre érvényesül. A feketegazdaság elleni küzdelem, illetve a korrupció elleni harc a Horn-kormányának éppúgy fontos volt, mint ahogy az Orbán-kormányának is az. Az ellenőri munka támogatottság ugyanakkor az ellenőrök értékelése szerint alacsony.

² A megkérdezett felső vezetők saját környezetük „fertőzöttségéről” alkotott véleménye megerősíti azt a feltételezést, hogy az ellenőrök társadalma (a minisztériumokhoz, az igazságszolgáltatáshoz és az önkormányzatokhoz képest) erős korrupciós nyomás alatt áll (Vásárhelyi 1998: 188).

2. táblázat

Az ellenőri pozíció korrupcióval összefüggő jellemzői

	Ellenőrzések száma (havi átlag)	Támogatottság érzete*	Havi jövedelem (ezer forint)**
Közterület Felügyelet	71	2,3	31
CSAPI	20	2,2	48
Munkaügyi Felügyelet	17	2,9	57
Fogyasztásvédelmi Felügyelőség	36	2,6	56
Nyugdíjpénztár	19	2,5	41
Vám- és Pénzügyőrség	14	2,4	40
Rendőrség	2	2,6	63
APEH	42	2,0	49
Egészségügyi Pénztár	9	2,5	40
Összes ellenőr	22	2,4	46

* Az ellenőrök ötfokú skálán (az ötös érték jelentette az erős támogatást) értékelték azt, hogy a lakosság mennyire támogatja munkájukat.

** A jövedelmeket 10 000 forintos intervallumokat tartalmazó skálán mértük, ahol a 30 000 forint alatti és a 100 000 forint feletti skálatartományok voltak a szélső (nyitott osztályközű) értékek. Az átlagos jövedelmeket az osztályközök középpontjával számoltuk.

Láthatóan a munkaügyi ellenőrzés érzi legtámogatottabbnak, az APEH a legkevésbé támogatottnak tevékenységét, de nagy eltérések nincsenek az egyes ellenőrző szervezetek között. A támogatottságérzet erősen és fordítottan függ az ellenőrzések gyakoriságától, ami arra utal, hogy a terepen többe mozgó ellenőrök alacsonyabb lakossági támogatottságot éreznek. Ezzel függhet össze az is, hogy területileg Budapesten és Pest megyében, tehát az informális gazdaság „fellegváraiban”, illetve, ahol a legtöbb ellenőrzésre kerül a sor, a legalacsonyabb a támogatottságérzet.

A korrupcióra való hajlamot a szakirodalom szerint növeli az alacsony jövedelem, illetve a referenscsoportok (vagy/és az alternatív munkahelyek) jövedelmeitől való elmaradás. Adatunk csak az ellenőrök egymáshoz képesti jövedelmeiről vannak. E tekintetben a Közterület Felügyelet ellenőrei a legveszélyeztetettebbek, a rendőrség, a munkaügyi és a fogyasztási ellenőrök a legvédelettebbek.

Az ellenőrzések száma értelemszerűen össze kell, hogy függjön a korrupció gyakoriságával. Feltételezzük, hogy ahol sok az alkalom, ott nagyobb a kísértés is. Eszerint a Közterület Felügyelet, az APEH és a Fogyasztásvédelmi Felügyelet ellenőreit éri a legtöbb kihívás.

Ami az ellenőrök társadalmának általunk mért további három metszetét illeti, feltételeztem, hogy:

- a magasabb iskolai végzettségűek esetében elterjedtebb kell, hogy legyen a korrupció és nagyobb a korrupciós járadék, hiszen a magasabb iskolai végzettség magasabb pozíciót is feltételez, ami jobb korrupciós helyzetet eredményez; és

– területi különbségek is lesznek, Budapesten nagyobb lehet a korrupciós nyomás, mint vidéken, mert nagyobb az informális gazdaság és kisebb a lebukási veszély (a belső ellenőrzés számára a sok ügylet ellenőrzése nehezebb), illetve az ország északi és keleti részein nagyobb lehet a korrupciós nyomás, mint a nyugati részen (nagyobb méretű informális gazdaság).

Elsődleges elemzés

Az első áttekintés során a korrupció³ mértékét kifejező három közelítő változó elterjedtségét és ennek az ellenőrök társadalmát jellemző legfontosabb metszetek szerinti eltéréseit mutatom be. Hangsúlyozni kell, hogy e leíró rész során a korrupció mértékének alakulását az ellenőrök és munkahelyeik tulajdonságainak függvényében csak illusztrációként, s nem a hipotézisek tesztjeként szabad olvasni.

Összességében azt látjuk, hogy 1998-ban a vizsgált nyolc ellenőri szervezet terepen dolgozó ellenőrei szerint havonta átlagosan egy-egy korrupciós, illetve ajándékozási kísérletnek vannak kitéve, és havonta átlagosan kétszer fenyegettetnek meg.

3. táblázat

A korrupció három közelítő változójának átlagos értéke az ellenőrök szociodemográfiai jellemzői szerint, 1998

	Korrupciós kísérletek havi átlaga	Ajándékozási kísérletek havi átlaga	Fenyegetések havi átlaga
Összes ellenőr*	0,8	0,9	2,0
Munkahely**			
Közterület Felügyelet	5,3	3,5	13,5
CSAPI	(1,8)	(3,7)	(2,7)
Munkaügyi Felügyelet	0,6	1,4	0,8
Fogyasztásvédelmi Felügyelőség	0,2	0,9	1,0
Nyugdíjpénztár	0,2	0,4	0,2
APEH	0,2	0,2	1,4
Egészségügyi Pénztár	0,1	0,2	0,8
Vám- és Pénzügyőrség	0,8	1,2	1,2
Iskolai végzettség			
Középfokú	0,9	1,0	2,3
Felsőfokú	0,4	0,9	1,5
Havi jövedelem (Ft)			

³ A továbbiakban amikor korrupcióról írok mindig a közelítő változók által becsült korrupcióra gondolok.

	Korrupciós kísérletek havi átlaga	Ajándékozási kísérletek havi átlaga	Fenyegetések havi átlaga
30 000 alatt	2,3	1,5	6,2
31–40 000 között	0,9	1,2	1,8
41–50 000 között	0,3	0,7	1,7
51–60 000 között	0,3	0,7	0,7
61–70 000 között	0,6	0,6	1,1
Régió			
Észak-Dunántúl	0,3	0,3	0,8
Dél-Dunántúl	0,1	0,5	0,7
Pest megye	0,9	1,4	1,2
Budapest	2,0	1,9	5,4
Észak	0,2	0,5	0,9
Észak-Alföld	1,0	1,1	1,0
Dél-Alföld	0,2	0,5	1,2
Támogatottság			
Nincs	0,7	0,7	3,2
Kicsi	0,8	0,9	2,4
Közepes	1,0	1,1	1,5
Van	0,3	1,1	0,7
Erős	(0,4)	(0,1)	(2,0)

* N=1237 (az ORFK ellenőrei és azok nélkül, akik megtagadták a választ), a zárójel alacsony (50 fő alatti) elemszámot jelöl.

** A további elemzésbe be nem vont ORFK adatai: vesztegetés 0,1, ajándék 0,4, fenyegetés 0,4.

Mind a három, korrupciós nyomást mérő változó értéke magas a csak budapesti ellenőröket magában foglaló közterületet és piacokat ellenőrizni hivatott két szervezet esetében. A VPOP és (a fenyegetettség kivételével) a munkaügyi ellenőrök által tapasztalt megkísértések havi mértéke átlagos. A többi szervezet ellenőrei (és a további elemzésből kizárt gazdasági rendőrök) az átlagosnál kevesebb korrupciós és (a fogyasztásvédők kivételével) ajándékozási kísérletnek, illetve (az adóellenőrök kivételével) kevesebb fenyegetésnek vannak kitéve.

A korrupciós nyomás három közelítő változóját egyidejűleg figyelembe véve tehát a következő ellenőri tipológia látszik kibontakozni a szemünk előtt:

- minden szempontból nagy a korrupciós nyomás: közterületi és piaci ellenőrök,
- átlagos korrupciós, de nagy ajándékozási kísértés, kis fenyegetettséggel: munkaügyi és vámellenőrök,

- alacsony korrupciós nyomás, de más téren átlag körüli érték: fogyasztásvédő (átlagos ajándékozási kísértéssel) és adóellenőr (átlag közeli fenyegetettséggel),
- minden szempontból kicsi a korrupciós nyomás: nyugdíj és táppénz ellenőrök.

A korrupciós nyomás mindhárom közelítő változójának értéke magasabb a felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkezők körében, mint a középfokú végzettségűek körében. A legkisebb eltérés az ajándékozás esetében látható.

A korrupciós kísértés a legalacsonyabb jövedelemcsoportban kiugróan magas. Ez a legkevésbé az ajándékozás esetében igaz, ahol a kísértés mértéke kisebb eltérést mutat a jövedelem függvényében. A jövedelem növekedésével csökken a korrupciós nyomás, de a legmagasabb jövedelemcsoportban a korrupciós kísértés és a fenyegetettség értéke magasabb, mint a közepes jövedelemcsoportokban.

Budapesten a korrupciós nyomás mindhárom változójának értéke kiugróan magas. Átlag körüli értéket mutat a Pest megyei és az észak-alföldi érték, míg az összes többi régió értékei alacsonyak.

A lakosság általi támogatottság érzete erősen csökkenti a fenyegetettséget, enyhén csökkenti a korrupciós kísértés mértékét és független az ajándékozási kísértés mértékétől.

Mivel az ellenőrzések gyakorisága igen eltérő az egyes szervezetek és az ellenőrök között, s mivel a korrupció elterjedtsége ettől erősen függ, ezért célszerű a korrupciós nyomás mértékét az ellenőrzések számához viszonyított arány segítségével is elemezni (4. táblázat). Ily módon – még mindig a leíró elemzés szintjén maradván – kiküszöbölhető az a torzítás, ami abból a triviális összefüggésből adódik, hogy ahol, és aki több ellenőrzést végez, ott és annak a korrupciós alkalmak száma is nagyobb, s emiatt a korrupciós kísértések átlaga is magasabb.

4. táblázat

A korrupció három közelítő változójának elterjedtsége az ellenőrzések számának függvényében, az ellenőrök szociodemográfiai jellemzői szerint, 1998 (%)*

	Korrupciós kísértetek aránya	Ajándékozási kísértetek aránya	Fenyegetések aránya
Összes ellenőr**	2,8	5,0	6,9
Munkahely***			
Közterület Felügyelet	10,3	9,7	30,9
CSAPI	(11,1)	(19,0)	(20,9)
Munkaügyi Felügyelet	4,2	8,5	5,1
Fogyasztásvédelmi Felügyelőség	0,8	2,2	2,7
Nyugdíjpénztár	0,3	2,7	1,9
APEH	0,5	0,5	3,4
Egészségügyi Pénztár	0,8	4,7	2,0
Vám- és Pénzügyőrség	5,6	9,9	9,7

	Korrupciós kísérletek aránya	Ajándékozási kísérletek aránya	Fenyegetések aránya
Iskolai végzettség			
Középfokú	3,3	5,4	7,7
Felsőfokú	1,8	4,3	5,2
Havi jövedelem (Ft)			
30 000 alatt	4,6	5,1	16,9
31–40 000 között	3,7	6,5	7,2
41–50 000 között	2,0	4,7	6,0
51–60 000 között	1,0	3,5	3,1
61–70 000 között	2,8	3,5	4,5
Régió			
Észak-Dunántúl	0,2	1,3	1,5
Dél-Dunántúl	0,7	3,6	4,7
Pest megye	7,2	7,0	5,8
Budapest	5,8	7,9	15,5
Észak	1,2	5,8	3,8
Észak-Alföld	3,6	5,2	4,6
Dél-Alföld	1,5	3,7	6,8
Támogatottság			
Nincs	2,0	2,6	10,6
Kicsi	2,6	4,3	7,9
Közepes	3,3	6,3	5,0
Van	2,3	5,9	3,0
Erős	(1,3)	(1,7)	(3,0)

* Az adott korrupciót közelítő változó előfordulásának aránya az ellenőr által végzett ellenőrzések számából (önbecsült havi érték).

** N=1237 (az ORFK ellenőrei és azok nélkül, akik megtagadták a választ), a zárójel alacsony (50 fő alatti) elemszámot jelöl.

*** A további elemzésbe be nem vont ORFK adatai: vesztegetés 1,3 százalék, ajándék 9,5%, fenyegetés 7,3 százalék.

Az összes ellenőrzéshez képest kicsi (kevesebb mint 3%) a korrupciós kísértések, ennek duplája az ajándékozási kísértések aránya, s még ennél valamivel magasabb (közel 7%) a fenyegetések aránya.

Az egyes ellenőrző szervezeteket vizsgálva azt látjuk, hogy a három, a korrupció arányát mérő változó alapján nem négy, hanem csupán két típus mutatható ki:

A két budapesti szervezet esetében, a közterületek és a piacok ellenőrei között a legnagyobb korrupciós nyomás. A vám és a munkaügyi ellenőrzés esetében a korrupciós és az ajándékozási kísértés aránya egyaránt átlag feletti és a fenyegetettség aránya is vagy átlag feletti (de az előző két szervezetének alig fele) vagy akörüli.

Ezzel szemben a másik négy szervezet esetében valamennyi korrupciós mutató átlag alatti arányt mutat.

A korrupciós nyomás átlagos értékéhez képest nincs lényeges eltérés a korrupció arányát iskolai végzettség, jövedelemcsoportok és régiók szerint összehasonlítva. A korrupció aránya a középfokú és az alacsonyabb jövedelműek között magasabb, mint a felsőfokú iskolai végzettséggel és a nagyobb jövedelemmel rendelkezők között. Budapesten a legmagasabb az ajándékozási és fenyegetési kísérletek aránya. Pest megye értéke a korrupciós kísérletek arányát tekintve még a budapesti értéknél is magasabb. Az észak-alföldi régióban is magasak a korrupciós változók arányai, de ennél az északi régióban az ajándékozási, a dél-alföldi régióban a fenyegetési arány magasabb. A Dunántúl két régiójában minden korrupciós arány értéke alacsonyabb az átlagnál.

A támogatottságérzettel a korrupció aránya részben más összefüggést mutat, mint azt a korrupció átlagos értékének vizsgálatánál tapasztaltuk. A fenyegetettség érzete ismét akkor nagy, ha az ellenőr nem érez lakossági támogatottságot, de a korrupciós kísértések aránya nem függ össze a támogatottságérzettel, és az ajándékozási kísértésének aránya igen alacsony akkor, ha nincs lakossági támogatás.

Másodlagos elemzés

Hogy a korrupcióra hajlamosító tényezők erejét megismerjük, többváltozós elemzésre van szükség. A korrupció elterjedtségét a részletes elemzés során a korrupciós és az ajándékozási kísérletek kombinálásával végzem. A többváltozós elemzések során minden modell tartalmazza a havi ellenőrzések átlagos számát, így módon kiszűrve ennek hatását. A fenyegetés mértékét a többi független változó (iskolai végzettség, havi jövedelem, régió, a támogatottság mértéke és a munkahely) közé soroltam. A korrupció mértékének becslésére négy mutatót dolgoztam ki:

- a korrupciós kísérletek száma (KORR),
- a korrupciós és ajándékozási kísérletek együttes száma (KORRAJAN),
- a korrupciós kísérletek előfordulásának aránya (KORRVAN)⁴,
- és korrupciós vagy ajándékozási kísérletek aránya (KORAJVAN)⁵.

A következő négy táblázatban (a korrupciót szűkebben és tágabban definiálva, illetve annak mértékét, elterjedtségét vizsgálva) teszteljük a korrupció mértékére vonatkozó hipotézisek érvényességét.

A négy modell erejét összehasonlítva látható, hogy a szűkebben definiált korrupciót a tágabb definíciónál jobban tudjuk magyarázni (5. és 6., illetve 7. és 8. táblázatok). Ez arra utal, hogy az ajándékozás korrupcióként való felfogása csökkenti (de – mint látni fogjuk – a hatások jellegét érdemben nem változtatva) a korrupció társadalmi meghatározottságáról szerezhető tudásunkat.

⁴ A KORR változó dummy megfelelője, ahol ha előfordult korrupciós ajánlat, akkor a változó értéke 1, ha nem 0.

⁵ A KORRAJAN változó dummy megfelelője, ahol ha előfordult korrupciós ajánlat vagy ajándékozási kísérlet, akkor a változó értéke 1, ha nem 0.

5. táblázat

A szűkebb értelemben vett korrupció mértékére ható tényezők (KORR, OLS regresszió, $R^2 = 14\%$, 1998 [az ORFK nélkül], a munkahelyi változók nélkül)*

	B-érték	Béta-érték	T-érték	Szignifikancia
Ellenőrzés gyakorisága	0,03	0,26	9,3	0,0000
Budapest	1,31	0,15	5,4	0,0000
Pest megye	1,46	0,04		
Iskolai végzettség	-0,20	-0,03		
30 000 Ft alatt	1,63	0,11	2,3	0,02
31–40 000 Ft között	0,44	0,07		
41–50 000 Ft között	-0,28	-0,04		
51–60 000 Ft között	-0,17	-0,02		
61–70 000 Ft között	0,19	0,01		
Állandó	-0,47	1,26		

* Itt és minden további regressziós modellben az iskolai végzettség változó dichotóm (1 – felsőfokú végzettség, 0 – középfokú végzettség) és a jövedelemkategóriák a 71 000 forint feletti négy jövedelemkategóriát nem tartalmazzák.

6. táblázat

A tágabb értelemben vett korrupció mértékére ható tényezők (KORRAJAN, OLS regresszió, $R^2 = 12\%$, 1998 [az ORFK nélkül], a munkahelyi változók nélkül)

	B-érték	Béta-érték	T-érték	Szignifikancia
Ellenőrzés gyakorisága	0,04	0,23	7,9	0,0000
Budapest	2,29	0,17	6,0	0,0000
Pest megye	1,30	0,06	2,1	0,03
Iskolai végzettség	-0,15	-0,01		
30 000 Ft alatt	1,74	0,10	2,1	0,03
31–40 000 Ft között	1,34	0,12	2,1	0,03
41–50 000 Ft között	-0,10	-0,01		
51–60 000 Ft között	0,10	0,02		
61–70 000 Ft között	0,25	0,01		
Állandó	-0,95		-1,40	

7. táblázat

A szűkebb értelemben vett korrupció elterjedtségére ható tényezők (KORRVAN, logisztikus regresszió, $-2LL= 897$, Goodness of Fit= 1239, szabadságfok 1157, találati arány 86%, 1998 [az ORFK nélkül], a munkahelyi változók nélkül)

	B-érték	Wald-érték	Exp. B érték
Ellenőrzés gyakorisága	0,02	63,1	1,02
Budapest	1,25	42,1	3,44
Pest megye	1,41	25,6	4,09
Iskolai végzettség	0,17		1,18
30 000 Ft alatt	0,02		1,02
31–40 000 Ft között	0,07		1,07
41–50 000 Ft között	–0,16		
51–60 000 Ft között	–0,06		0,94
61–70 000 Ft között	–0,12		0,88
Állandó	–2,85	5,2	

8. táblázat

A tágabb értelemben vett korrupció elterjedtségére ható tényezők (KORAJVAN, logisztikus regresszió, $-2LL= 1312$, Goodness of Fit= 1170, szabadságfok 1157, találati arány 73%, 1998 [az ORFK nélkül], a munkahelyi változók nélkül)

	B-érték	Wald-érték	Exp. B-érték
Ellenőrzés gyakorisága	0,02	40,7	1,02
Budapest	0,79	25,2	2,19
Pest megye	1,12	21,1	3,07
Iskolai végzettség	0,24	0,8	1,28
30 000 Ft alatt	0,31		1,37
31–40 000 Ft között	0,51	2,5	1,67
41–50 000 Ft között	0,22		1,24
51–60 000 Ft között	0,70	4,1	2,00
61–70 000 Ft között	0,44	1,5	1,57
Állandó	–1,08	41,5	

Valamennyi modell esetében a korrupció mértékére és elterjedtségére az ellenőrzések gyakorisága hat a legerősebben. Ez a hatás triviális, a lényeg csak az, hogy ezen erős hatás ki legyen szűrve a többi változó hatásának elemzése során.

Az iskolai végzettség egy esetben sem játszik lényeges szerepet a korrupció előidézésében (vagy megakadályozásában). Megemlíthető, hogy míg a korrupció mértékét negatívan, addig a korrupció elterjedtségét pozitívan (nem) befolyásolja, ami azzal függ össze, hogy a magasabb iskolai végzettségűek körében az ajándé-

kozási kísérletek magasabb aránya kiegyenlíti/túlszárnyalja a korrupciós kísérletek alacsony arányát.

Az alacsony jövedelem egyaránt növeli a szűkebb és tágabb értelemben vett korrupció mértékét (5. és 6. táblázatok), de nem hat a szűkebb értelemben vett korrupció elterjedtségére (7. táblázat). A tágabb értelemben vett korrupció elterjedtségét minden 70 000 Ft havi jövedelem növeli, ami ismét annak a jele, hogy az ajándék formájában történő korrupciós kísértés a legmagasabb jövedelemcsoportokban a legnagyobb.

Budapesten és Pest megyében ellenőrizni szinte valamennyi modell esetében szignifikánsan megnöveli a korrupciós kísértés bekövetkezésének esélyét.

Egészen eltérően alakul a korrupció mértékét és elterjedtségét magyarázó modelljeink szerkezete, ha bevonjuk az elemzésbe a munkahelyi változókat, illetve a fenyegetés és a támogatottságérzet változóit. (9–12. táblázatok)

Továbbra is igaz, hogy a szűkebb értelemben vett korrupciót jobban tudjuk megmagyarázni a vizsgált változókkal, mint a tágabb értelemben vett korrupciót, valamint, hogy az ellenőrzés gyakorisága (mintegy a korrupciós nyomás megtestesítőjeként) minden esetben erőteljesen növeli a korrupciós kísértések esélyét. Valamennyi modell esetében igaz az is, hogy a támogatottságérzet és az iskolai végzettség nem hat a korrupcióra. Az újonnan bevont tényezők közül a fenyegetés mértéke gyakorol minden modell esetében erős, és a korrupció bekövetkezésének esélyét növelő hatást⁶.

9. táblázat

A szűkebb értelemben vett korrupció mértékére ható tényezők
(KORR, OLS regresszió*, $R^2 = 22\%$, 1998 [az ORFK nélkül])

	B-érték	Béta-érték	T-érték	Szignifikancia
Fenyegetettség	0,13	0,22	6,4	0,0000
Ellenőrzés gyakorisága	0,015	0,14	4,`	0,0001
APEH	-1,`	-0,14	-3,7	0,0003
Fogyasztóvédelem	-0,96	-0,08	-2,5	0,01
Nyugdíjpénztár	-0,57	-0,06	-2,0	0,04
Egészségpénztár	-0,62	-0,08	-2,3	0,02
Állandó	1,6		0,3	

* A táblázatban csak a szignifikáns erejű változók szerepelnek. Nem hatottak szignifikánsan a regionális, az iskolai végzettség, a jövedelem és a támogatottságot kifejező változók.

⁶ Értelemszerűen a szűkebb értelemben vett korrupció elemzésénél az ajándékozási kísértés bevonása a modellbe erős hatással lenne. Így például ha a 11. táblázatban található modellbe belevettem az ajándékozás gyakoriságát, akkor csupán két tényező hatása maradt szignifikáns (a Közterület Felügyeletnél dolgozni, és gyakran ellenőrizni továbbra is növeli a korrupció bekövetkezésének esélyét), miközben erősen megnőtt a modell magyarázóértéke ($R^2 = 52\%$)

10. táblázat

A tágabb értelemben vett korrupció mértékére ható tényezők
(KORRAJAN, OLS regresszió*, $R^2 = 22\%$, 1998 [az ORFK nélkül])

	B-érték	Béta-érték	T-érték	Szignifikancia
Fenyegetés gyakorisága	0,20	0,19	5,4	0,0000
APEH	-6,3	-0,46	-5,0	0,0000
Ellenőrzés gyakorisága	0,03	0,15	4,2	0,0000
Egészségpénztár	-5,2	-0,35	-4,1	0,0001
Fogyasztóvédelem	-5,4	-0,26	-4,0	0,0001
Nyugdíjpénztár	-5,2	-0,33	-4,1	0,0001
VPOP	-4,0	-0,29	-3,2	0,001
Munkaügyi Felügyelet	-3,9	-0,19	-2,9	0,003
Állandó	3,9		2,6	0,01

* A táblázatban csak a szignifikáns erejű változók szerepelnek. Nem hatottak szignifikánsan a regionális, az iskolai végzettség, a jövedelem és a támogatottságot kifejező változók.

11. táblázat

A szűkebb értelemben vett korrupció elterjedtségére ható tényezők (KORRVAN, logisztikus regresszió*, $-2LL = 760$, Goodness of Fit = 1128, szabadságfok 1125, találati arány 87%, 1998 [az ORFK nélkül])

	B-érték	Wald-érték	Exp. B-érték
Ellenőrzés gyakorisága	0,01	11,1	1,01
Közterület Felügyelet	0,71	6,1	5,5
Fenyegetés gyakorisága	0,05	6,4	1,04
Pest megye	1,03	6,9	2,8
Munkaügyi Felügyelet	1,45	4,9	4,3
Nyugdíjpénztár	-1,35	3,4	0,26
Egészségpénztár	-1,36	3,2	0,26
Állandó	-1,97	5,7	

* A táblázatban csak a szignifikáns erejű változók szerepelnek. Nem hatottak szignifikánsan az iskolai végzettség és a támogatottságot kifejező változók.

12. táblázat

A tágabb értelemben vett korrupció elterjedtségére ható tényezők (KORAJVAN, logisztikus regresszió*, $-2LL=1156$, Goodness of Fit=1144, szabadságfok 1125, találati arány 76%, 1998 [az ORFK nélkül])

	B-érték	Wald-érték	Exp. B-érték
Ellenőrzés gyakorisága	0,01	20,4	1,02
Pest megye	1,71	14,0	3,4
Fenyegetés gyakorisága	0,05	7,2	1,05
Munkaügyi Felügyelet	1,03	6,4	4,1
APEH	-1,16	4,9	0,31
Hatvanezer forint feletti havi jövedelem	0,72	3,8	2,1
Harminc-negyvenezer forintos havi jövedelem	0,63	3,0	1,9
Budapest	0,48	2,9	1,6
Állandó	-1,98	8,4	

* A táblázatban csak a szignifikáns erejű változók szerepelnek. Nem hatottak szignifikánsan az iskolai végzettség és a támogatottságot kifejező változók.

A korrupció mértékére nem hat a jövedelem és a regionális változó sem, a már említett hatások mellett csak az számít, hogy az ellenőr melyik szervezetnek dolgozik. Az APEH, a Fogyasztóvédelmi Felügyelőség, a Nyugdíjpénztár és az OEP-nél ellenőrizni csökkenti a szűkebb értelemben vett korrupció; bárhol, de nem a Közterület Felügyeleten dolgozni csökkenti a tágabb értelemben vett korrupció mértékét (9. és 10. táblázatok).

A szűkebb értelemben vett korrupció elterjedése esetében (11. táblázat) Pest megyében, a Közterület- és a Munkaügyi Felügyeletnél dolgozni növeli, a Nyugdíj- és az Egészségügyi Pénztáraknál dolgozni csökkenti a korrupciós kihívás esélyét. A tágabb értelemben vett korrupció elterjedése (12. táblázat) ettől abban tér el, hogy

- Pest megye mellett Budapesten ellenőrizni is növeli a korrupció bekövetkezésének esélyét,
- a Munkaügyi Felügyeleten dolgozni és nem az APEH-nél dolgozni növeli a korrupció valószínűségét,
- a közepes jövedelem növeli a korrupciós kísértés mértékét.

Az, hogy az egyes szervezetek között eltérő a korrupció mértéke, azért érthető, mert fel kell tételeznünk, hogy az ellenőri társadalomban elfoglalt helyzet (korábban hipotézisek formájában megfogalmazott) sajátosságain túl, minden ellenőri szervezetnek megvannak a sajátos, „szervezet”-specifikus korrupciós hatásai. Ez függhet attól, hogy

- mennyire „fekete” az a tranzakció, amelynek ellenőrzése a szervezet feladata,
- mennyire fizetőkésesek az ellenőrzöttek,

- mekkora a lebukás esélye (ami az ellenőrzés helyzetének [szabad téren vagy irodában, csoportos munkában vagy egyedül történik az ellenőrzés, stb.] és a belső ellenőrzés erejének egyaránt függvénye).

Mivel az egyes szervezetek ellenőri munkájának sajátosságait, illetve a szervezetek belső ellenőrzési rendszerét nem ismerem alaposan, ezért hipotéziseket sem fogalmaztam meg azzal kapcsolatban, hogy mely szervezetek ellenőreire irányul a legnagyobb és legkisebb korrupciós nyomás, és hogy az ellenőrzés szituációja, és a lebukás veszélye mely szervezetnél növeli, illetve csökkenti a korrupció esélyét leginkább. Az Olvasónak meg kell elégednie a 9–12. táblázatok eredményeivel, mely szerint a „szervezet”-specifikus korrupciós hatás

- igen erős,
- függetlenül az ellenőrzések és a fenyegetések gyakoriságától,
- és az ellenőr végzettségétől, jövedelmétől és területi elhelyezkedésétől.

Ehhez annyit tehetek hozzá, hogy a Közterület Felügyelet ellenőri munkája azért lehet oka nagy korrupciós kihívásnak, mert

- az utcán és mozogva (tehát ellenőrizhetetlenül) történik; részben,
- sok (lásd az ellenőrzések nagy számát) és sokféle (parkolás, szemetelés, utcai árusítás stb.) ügyben van az ellenőrnek joga büntetni,
- a büntetések viszonylag kicsik, de a lakosságnak elkerülni így is megérheti (s egyben fizetőképes is a büntetendő állampolgár [autója van, nagyvárosi, üzletel]).

Irodalom

Gombár Cs. 1998. *A korrupció mint közrossz*, In: Írások a korrupcióról. Budapest: Helikon–Korridor, 47–87.

Sik E. 2000. The Bad, the Worse, and the Worst – Guestimating the Level of Corruption. Paper commissioned by the CEU-Princeton University Joint Project on Corruption

Vásárhelyi M. 1998. *Rejtőzködés, önigazolás, hárfítás és egymásra mutogatás*, In: Írások a korrupcióról. Budapest: Helikon–Korridor, 136–208.